

יסודות מחיצות שבת

שיעור שני

מחיצות שבת ומחיצות סוכה

מקורות

- א. גמ' עירובין יא. "ואף רבי יוחנן... ובדרב חסדא קא מיפלגי"
- ב. גמ' סוכה ו:ז: "ושאין לה שלש... אימא לא צריכא"
- ג. גמ' שבת ז: "גופא... כרשות היחיד דמו"; גמ' סוכה ד: "היתה פחותה מי'... אי לא לא"
- ד. תוס' סוכה ד: ד"ה פחות "וא"ת בפ"ק דשבת..."; תוס' ישנים שבת ז:; רשב"א שבת שם, ד"ה ואם חקק
- ה. עמק ברכה סוכה אות ח

חידושי הרשב"א שבת ז: ד"ה ואם חקק

ואם חקק בו ארבעה על ארבעה והשלימו לעשרה מותר לטלטל בכולו. קשיא לי דהכא משמע דבין שהמחיצות רחוקות מן החקק בין מקורבות לעולם מותר דסתמא קאמר, ומאי שנא מהא דאמרינן בפרק קמא דסוכה סוכה שאינה גבוהה עשרה וחקק בה והשלימה לעשרה אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים פסולה, ותירצו בתוספות דהתם בעינן מחיצות ממש והכשר סוכה במחיצות היא ושיהו סמוכות לסכך ולמטה מן הסכך כדאמרינן הרחיק את הסיכוך מן הדפנות פסולה, אבל לענין שבת אין ההקפדה במחיצות ממש שיהו מכשירות את החקק אלא שיהא החקק נשמר על ידיהן שלא יהו הרבים בוקעין בו, וכיון שיש בחקק רוחב ארבעה על ארבעה ויש בגבהו כשיעור רשות היחיד עם גובה המחיצות והמחיצות שומרות אותו מבחוץ לא חיישינן בין שיהו על שפת החקק בין שיהו מרוחקות ממנו כמה, ויש מי שתיירץ דהכא בשיש עשרה בעומק החקק קאמר, ואינו מחוור דבכולו נוסחאי חקק בו והשלימו לעשרה גרסינן.

עמק ברכה סוכה אות ח

סוכה דף ז': 'אמר רבא: סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי – כשרה. ואמר רבא: סיכך על גבי פסי ביראות – כשרה'. משום דאמרינן מגו דהוי דופן לשבת הוי נמי דופן לסוכה. לעניות דעתי אינו מוכן איך למידין דופן סוכה מדופן שבת, ומה מהני בזה מגו, הא סוכה ושבת חלוקין הן לגמרי זה מזה, דבסוכה הרי בעינן דפנות ממש ולא מהני אפילו צורת הפתח, מה שאין כן לענין דינא דרשויות בשבת לא בעינן מחיצות ממש, רק שיהיה המקום מוקף למנוע בו רגל רבים, ועל כן גם אם עשה כל היקפו על ידי צורת הפתח מהני לעשותו רשות היחיד. וכן כתבו גם כן התוס' לעיל דף ד', גבי סוכה שאין תוכה עשרה וחקק בה להשלימה לעשרה, דגבי סוכה צריך שלא יהיה בין שפת החקק ולכותל ג' טפחים כדי לעשותן מחיצות גמורות, אבל גבי שבת לא צריך זה, אלא אפילו יש הרבה בין שפת החקק ולכותל גם כן מהני לעשותו רשות היחיד, דאין צריך אלא למנוע רגל רבים. ואם כן, בסיכך על גבי מבוי שיש לו לחי, לפי פירוש רש"י והרא"ש דמיירי במבוי מפולש עם ב' מחיצות, איך מהני זה לענין סוכה דאורייתא, הא שאני שבת דאין צריך בה אלא מקום מוקף, ועל כן שפיר מהני זה לעשות המקום מוקף כדין רשות היחיד, מה שאין כן לענין סוכה דצריך בה דין דפנות ממש, שיהא לה שלוש מחיצות, איך מהני בה זה. וכן בפסי ביראות לא מצינו אלא דנחשב מוקף לענין שבת, אבל מנלן דנחשב מחמת זה כמחיצות ממש לענין סוכה. וצ"ע.

בשיעור שעבר עסקנו בגדר רשות היחיד, וראינו שתי שיטות בראשונים בעניין זה: שיטת רש"י ושיטתו – על פיה גדר רשות היחיד הוא מקום המוקף במחיצות, ושיטת הרמב"ם – על פיה גדר רשות היחיד הוא מקום המובדל מרשות הרבים. בסוף השיעור ראינו הבדלים הקיימים לשיטת הרמב"ם בין מחיצות שבת למחיצות בשאר דיני התורה, וטעם ההבדל בכך שבשבת לא די בעצם קיומן של המחיצות, ויש צורך ליצור מקום המובדל מרשות הרבים. בשיעור זה נעמיק את העיון בגדרי מחיצות שבת לכל שיטות הראשונים ונבחן האם גדרי מחיצות שבת זהים לגדרי המחיצות בשאר דיני התורה. במהלך השיעור נברר שאלה זו דרך השוואת מחיצות שבת למחיצות סוכה.

הגמרא במסכת סוכה מביאה ברייתא:

דופן סוכה כדופן שבת ובלבד שלא יהא בין קנה לחברו שלשה טפחים. [סוכה ז.]

מדברי הגמ' עולה השוואה עקרונית בין מחיצות שבת למחיצות סוכה. עם זאת, קיימים שני הבדלים בולטים ביניהן¹:

- א. לרוב הראשונים רשות היחיד טעונה שלוש מחיצות (ולרמב"ם – ארבע מחיצות), ואילו לסוכה די ב"שתיים כהלכתן ואחת אפילו טפח"².
- ב. לרשות היחיד די בלחץ³, בפסי ביראות⁴ או בצורת הפתח⁵, ואילו לסוכה דרושות מחיצות שלמות, ורק את המחיצה השלישית אפשר לעשות בשילוב של טפח וצורת הפתח⁶.

על פי זה, יש לעיין ביחס בין מחיצות שבת למחיצות סוכה: האם החילוקים הם רק בפרטי דיניהם, או שחילוקים אלו מלמדים על הבדל עקרוני קיים בין מחיצות שבת למחיצות סוכה?

ההבנות השונות בעניין זה עולות מתוך תירוצי הראשונים לסתירה בין שתי סוגיות לגבי צירוף של חלקי מחיצות שאינן סמוכות זו לזו.

הגמרא במסכת שבת אומרת:

אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב: בית שאין תוכו עשרה וקריו משלימו לעשרה, על גגו מותר לטלטל בכולו, בתוכו אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות. אמר אביי: ואם חקק בו ארבעה על ארבעה והשלימו לעשרה – מותר לטלטל בכולו. [שבת ז.]

דינו של רב מלמד על איסור לטלטל בבית שמחיצותיו החיצוניות גבוהות מעשרה טפחים, אם אין בחלל הבית עשרה טפחים. טעם דין זה הוא, שהואיל ואין בחלל הבית עשרה טפחים, הוא אינו רשות היחיד אלא כרמלית. אביי מוסיף על כך, שחקיקה בחלק מקרקע הבית המשלימה בו חלל עשרה טפחים, מגדירה את הבית כרשות היחיד ומתירה את הטלטול בו. מדברי אביי עולה שאין צורך שהחקק יהיה סמוך לדפנות הבית כדי להגדיר את הבית כרשות היחיד. משתמע מכך, כי ניתן

¹ זאת מלבד ההבדל המובא בהמשך הברייתא דלעיל: "ויתירה שבת על סוכה, שהשבת אינה נתרת אלא בעומד מרובה על הפרוץ, מה שאין כן בסוכה". בעזרת ה' הבדל זה יידון בשיעור הבא.

² כדברי הגמ' במסכת סוכה [ז:].

³ למסקנת ההלכה שלחי משום מחיצה [עירובין יב:].

⁴ כדברי הגמ' [עירובין כ:]: "אמר רבי אלעזר: הזורק לבין פסי ביראות חייב".

⁵ כדברי הגמ' [עירובין יא:]: "דאמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן שניעץ ארבע קונדיסין בארבע פינות השדה ומתח זמורה עליהם, ובא מעשה לפני חכמים והתירו לו לענין כלאים. ואמר ריש לקיש: כדרך שהתירו לו לענין כלאים כך התירו לו לענין שבת".

⁶ עי' בגמ' במסכת סוכה [ז:]. המביאה שיטות שונות בעניין זה.

לצרף שני חלקי מחיצות, את דפנות החקק עם דפנות הבית, על אף ששני החלקים אינם סמוכים זה לזה.

הראשונים מקשים על דברי אב"י, "ואם חקק בו ארבעה על ארבעה והשלימו לעשרה מותר לטלטל בכולו", מדברי הגמרא במסכת סוכה:

היתה פחותה מעשרה טפחים וחקק בה כדי להשלימה לעשרה, אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים – פסולה, פחות משלשה טפחים – כשרה. [סוכה ד-:]

מבואר בסוגיה זו, כי חלקי המחיצה צריכים להיות סמוכים זה לזה בתוך שלושה טפחים. לפי זה, דברי אב"י במסכת שבת טעונים ביאור: כיצד הוא מצרף חלקי מחיצות שאינם סמוכים זה לזה?

תוס' ישנים מיישבים את סתירת הסוגיות באופן מציאותי:

דהכא יש מחיצות גבוהות מבחוץ ואין צריך לצרף הגידוד, אלא דאין אויר י', וכשחקק, דאיכא אויר י' במקום אחד, הוי רשות היחיד; אבל בסוכה צריך לצרף הגידוד, וביותר מג' לא מצטרף. [תוס' ישנים שבת ז:]

לדברי תוס' ישנים, כעיקרון לא ניתן ליצור מחיצה ללא שחלקי המחיצה סמוכים זה לזה (כעולה מהגמרא במסכת סוכה). בשל כך הם מעמידים את הסוגיה במסכת שבת כאשר יש מחיצות מבחוץ, והחיסרון הוא בחלל הרשות בלבד, ולכן די ביצירת חלל עשרה טפחים.

לעומת שיטה זו, תוס' במסכת סוכה מיישבים את סתירת הסוגיות על פי חילוק בין מחיצות שבת למחיצות סוכה:

ויש לומר דלא דמי רשות שבת שהוא למנוע רגל רבים, לסוכה דבעינן מחיצות סמוכות לסכך. [תוס' סוכה ד: ד"ה פחות]

ניתן להסתפק בכוונתם המדויקת של תוס' בתירוצם, אך דבריהם מובאים ברשב"א ביתר ביאור:

ותירצו בתוספות, דהתם בעינן מחיצות ממש והכשר סוכה במחיצות היא ושיהו סמוכות לסכך ולמטה מן הסכך... אבל לענין שבת אין ההקפדה במחיצות ממש שיהו מכשירות את החקק אלא שיהא החקק נשמר על ידיהן שלא יהו הרבים בוקעין בו. [רשב"א שבת ז: ד"ה ואם]

דברי הרשב"א מבוססים על הבחנה בין שני מושגים:

- א. מחיצות הסותמות ויוצרות דירה.
- ב. מחיצות התוחמות ויוצרות רשות נפרדת.

על פי דבריו, סוכה טעונה מחיצות ממשיות, ואילו רשות היחיד אינה טעונה מחיצות ממשיות אלא מחיצות התוחמות את המקום, מבדילות אותו מרשות הרבים ומגדירות אותו כרשות נפרדת.

הבחנה זו מיישבת את ההבדל בין מחיצות שבת למחיצות סוכה לגבי צירוף חלקי מחיצות שאינם סמוכים זה לזה. בסוכה יש צורך במחיצות ממשיות הסמוכות לסכך, ולכן אי אפשר לצרף חלקי מחיצות שאינם סמוכים זה לזה. ברשות היחיד, לעומת זאת, בה דרוש תיחום של המקום בלבד, גם מחיצות שאינן סמוכות מצטרפות, הואיל ודי בכך כדי לתחום את המקום ולהבדיל אותו מרשות הרבים.

שיטה זו מבארת היטב מדוע לחי, פסי ביראות וצורת הפתח מועילים למחיצות שבת ואינם מועילים למחיצות סוכה. על פי שיטה זו, בכוחן של מחיצות אלו לתחום את המקום, להבדילו מרשות הרבים ולהגדירו כרשות נפרדת, ולכן הן מועילות להגדרת רשות היחיד, בה דרושה תיחום

בלבד. סוכה, לעומת זאת, טעונה מחיצות ממשיות הסותמות את מקום הסכך והופכות אותו לדירה, ולכן מחיצות אלו אינן מועילות לסוכה.⁷

לסיכום: נחלקו הראשונים האם יש הבדל עקרוני בגדר המחיצות בין שני התחומים: לפי תוס' ישנים, קיימת השוואה בין גדרי מחיצות שבת לגדרי מחיצות סוכה. לעומת זאת, לפי הרשב"א, קיים חילוק עקרוני ביניהם: מחיצות שבת נועדו לתחום את הרשות, ולכן כל מחיצה הלכתית מועילה; דפנות סוכה, לעומת זאת, נועדו ליצור דירה, ולכן בהן יש צורך במחיצות ממשיות.

בשולי הדברים נציין, כי הגמרא במסכת סוכה אומרת לגבי הדין שבדפנות סוכה די ב"שתים כהלכתן ואחת אפילו טפח":

אמר רבא: וכן לשבת. מיגו דהויא דופן לעניין סוכה הויא דופן לעניין שבת. [סוכה ז.]

בדברי הגמ' מבואר, כי סוכה שיש בה "שתים כהלכתן ואחת אפילו טפח" מגדירה את המקום בשבת של סוכות כרשות היחיד לגבי שבת, על אף שאין בו שלוש מחיצות שלמות.

הגמ' מוסיפה, כי בשבת של סוכות ניתן לסכך על מקום המוגדר כרשות היחיד לגבי שבת על אף שאין בו "שתים כהלכתן ואחת אפילו טפח":

אמר רבא: סיכך על גבי מבווי שיש לו לחי – כשרה. ואמר רבא: סיכך על גבי פסי ביראות – כשרה. [סוכה ז.:-]

לכאורה, דינים אלו מלמדים כי באופן בסיסי קיימת השוואה בין גדרי מחיצות שבת לגדרי מחיצות סוכה, ואם כן לשיטת הרשב"א דברי הגמרא טעונים ביאור.⁸

בעזרת ה' בשיעור הבא נעסוק בדין "פרוץ מרובה על העומד", ודרכו נעמיק את הבנת המושגים של תיחום הרשות והיקפה במחיצות.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

⁷ אמנם, הרא"ש [סוכה פ"א סי' לד] כותב כי מדאורייתא צורת הפתח מועילה לדפנות סוכה: "דבכל מקום צורת הפתח חשיב כמחיצה, ולא בעי טפח שוחק אלא מדרבנן". [בעזרת ה' נדון בכך בשיעור שיעסוק בגדר צורת הפתח].

⁸ עי' עמק ברכה [סוכה אות ה] העומד על כך.